

Asia: VN/15985/2024

Lausuntopyyntö hallituksen esityksen luonnoksesta laiksi yhdenvertaisuuslain muuttamisesta (varhaiskasvatuksen edistämisvelvollisuus)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Naisasialiitto Unionin lausunto hallituksen esitykseen yhdenvertaisuuslain muuttamisesta (varhaiskasvatuksen edistämisvelvollisuus).

Naisasialiitto Unioni kiittää mahdollisuudesta lausua yhdenvertaisuuden edistämisvelvoitteesta varhaiskasvatuksessa (VN/15985/2024).

Naisasialiitto Unioni vastustaa luonnoksessa esitettyä lakimuutosta. Yhdenvertaisuutta tulee edistää jokaisessa varhaiskasvatuksen toimipaikassa ja yhdenvertaisuutta edistävän työn tulee kuulua jokaisen varhaiskasvatuksen ammattilaisen työpöydälle, jotta yhdenvertaisuutta edistetään jokaisessa kohtaamisessa lasten ja perheiden kanssa. Sen vuoksi vahvasti suosittelemme, että toiminnallista yhdenvertaisuussuunnittelua tehdään varhaiskasvatuksessa toimipaikkakohtaisesti. Mitä paikallisempaa yhdenvertaisuuteen eteen tehtävä työ on, sitä vaikuttavampaa se on ja sitä paremmin se kohdistuu oikeaan tarpeeseen.

Naisasialiitto Unioni pitää tärkeänä sitä, että yhdenvertaisuutta edistetään jo varhaiskasvatuksesta alkaen. Toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnitelma ehkäisee kiusaamista ja syrjintää ja tukee heikoimmassa asemassa olevien lasten ja perheiden kohtaamista. Jos toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnitelma laaditaan toimipaikkojen sijasta kunnissa, heikentää se jo valmiiksi heikoimmassa asemassa olevien lasten ja perheiden asemaa.

Erytisen huolestuttavana Naisasialiitto Unioni pitää muutosehdotuksen vaihtoehtoa, jossa kumottaisiin koko yhdenvertaisuuslain pykälä 6a eli varhaiskasvatuksen velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta. Tämä vaihtoehto vesittäisi lapsen oikeuksien julistuksen ja hallituksen tuoreen

rasisminvastaisen toimenpideohjelmaluonnoksen tavoitteita sen lisäksi että asettaisi jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja perheet eriarvoiseen asemaan. Naisasialiitto Unioni julkaisi 24.6.24 kannanoton, jossa yli 40 järjestöä ja yli 130 tutkijaa ottivat kantaa siihen, miten merkittävä toimija varhaiskasvatus on yhdenvertaisuuden edistämässä ja vastustivat pykälän 6a poistoa yhdenvertaisuuslaista.

Toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnittelun tarve varhaiskasvatuksessa

Rasismia esiintyy jo varhaiskasvatuksessa: tutkimuksen mukaan jopa 84% S2 -opettajista on havainnut arjen rasismia päiväkodissa. Arjen rasismi ilmenee monin eri tavoin: välttelynä, nimittelynä, loukkaavina eleinä sekä pahan puhumisena työyhteisön kesken. Maahanmuuttajataustaisia perheitä ja työntekijöitä myös ulossuljetaan yhteisön ulkopuolelle.

Kun olemme kouluttaneet varhaiskasvatuksen kenttää toiminnallisesta yhdenvertaisuussuunnittelusta olemme kuulleet, miten tärkeää on herätellä henkilöstöä tunnistamaan eriarvoistavia toimintatapoja. Toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnittelu on auttanut tunnistamaan ja kehittämään varhaiskasvatuksen arjesta muun muassa tilanteita, joissa ei-suomenkielisiä perheitä vältellään tai ei informoida tarpeeksi, ja jossa lapset, joilla on tuen tarpeita, saavat enemmän negatiivista huomiota. Kouluttaessamme varhaiskasvatuksen kentällä olemme saaneet todistaa, miten toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnittelun prosessi on saanut useissa varhaiskasvatuksen toimipaikoissa käyntiin tärkeää keskustelua teemoista, jotka eivät ole olleet aiemmin työyhteisössä esillä.

Kuten hallitusohjelmassa sanotaan, kestävä hyvinvointi perustuu yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon periaatteille. Toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnittelun hyödyt lasten ja perheiden hyvinvoinnin tukemisessa ja yhteiskuntaan integroitumisessa ovat suuremmat, kuin suunnittelun vaatimat resurssit. Yhdenvertaisuuden edistäminen suunnitelmallisesti jo varhaiskasvatuksesta alkaen on vaikuttavaa, sillä varhaiskasvatukseen osallistuu lähes 90% 3–5-vuotiaista lapsista. Sen sijaan lasten ja perheiden yhdenvertaisuuden heikentämisen tuottaa todennäköisesti lisäkustannuksia myöhemmin.

Ihonväriin, uskuntoon, seksuaaliseen suuntautumiseen, kieleen, ikään ja vammaisuuteen liittyviä normeja tulee purkaa jo pienten lasten kanssa. Yhdenvertaisuutta edistetään varhaiskasvatuksessa muun muassa kaveri- ja tunnetaidoilla. Varhaiskasvatuksessa luodaan tärkeää perusta yhteiskunnan yhdenvertaisuudelle. Tutkimusten mukaan varhaiskasvatuksen henkilökunta ei osaa aina tunnistaa sitä, mikä on rasismia. Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa rasismien ilmenemismuotoja ovat esimerkiksi rasismien kieltäminen, rasistiset stereotyyppit ja ennakkoluulot, joita heitellään vitsin varjolla, rasististen sanojen käyttäminen, tiettyjen vanhempien huomiotta jättäminen ja värisokeus. Värisokeudella tarkoitetaan sitä, että ihminen ajattelee, ettei hän itse kiinnitä huomiota toisten ihmisten ihonväriin tai etnisyyteen, vaan että kaikki ovat saman arvoisia. Taustalla on kaunis ajatus, mutta haasteena on se, että jos ei ns. ”näe väriä”, ei myöskään kykene tunnistamaan sitä, että

yhteiskunnassamme ihmisiä kohdellaan eri tavoin ihonväristä tai etnisyydestä riippuen. KARVI:n raportin mukaan inklusio ei toteudu varhaiskasvatuksessa ja inklusion käsite on kentällä edelleen epäselvä. Sekä lapsistrategian päätavoitteita että inklusiota edistää varhaiskasvatuksessa nimenomaan toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnittelu, jota tehdään mahdollisimman paikallisesti.

Toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnitelma on konkreettinen työkalu, joka tukee varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden kirjauksia syrjimättömyydestä ja yhdenvertaisuuden edistämisestä. Velvoite käyttää tätä konkreettista työkalua kuuluu varhaiskasvatuksen toimipaikoille, jotta sillä on aitoa vaikutusta varhaiskasvatuksen arkeen. Muutos, jossa velvoite laatia toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnitelma toimipaikan sijaan kunnassa, vesittäisi yhdenvertaisuuden eteen tehtävää konkreettista työtä varhaiskasvatuksessa – sillä sitä työtä tulee nimenomaan tehdä ruohonjuuritasolla. Jos toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnittelu viedään kuntatasolle, sen sisällön on mahdotonta vastata kunnan kaikkien toimipaikkojen tarpeita.

Muutosehdotus on lisäksi ristiriidassa useiden hallituksen toimintaa ohjaavien dokumenttien kanssa, kuten kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman, hallitusohjelman yhdenvertaisuuskirjausten sekä valtioneuvoston valmisteleman rasminvastaisen ja yhdenvertaisuutta edistävän toimenpideohjelman kanssa. Hallitusohjelman tavoitteena on parantaa varhaiskasvatuksen laatua ja purkaa segregaatiota ja toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnittelu on nimenomaan konkreettinen työkalu näiden molempien edistämiseen. Poistamalla toimipaikoissa toteutettavan toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnittelun hallitus toimisi omaa tavoitettaan vastaan.

Toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnitelma tulee laatia toimipaikkakohtaisesti

Jos velvoite toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnitelman laatimiseen siirtyy toimipaikoista kunnille, toiminnallisesta yhdenvertaisuussuunnitelmasta tulee korulauseita sisältävä paperi, joka ei yllä toimipaikkojen arkiseen toimintaan.

Naisasialiitto Unioni epäilee, vaikuttaako nyt lausuntokierroksella oleva muutos todella kunnan normien purkuun ja budjettiin, sillä toiminnallista tasa-arvosuunnitelmaa tehdään toimipaikkakohtaisesti. Useimmissa toimipaikoissa toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma tehdään yhdessä. Nyt esitetty lakimuutos itse asiassa saattaisi lisäisi byrokratiaa, jos toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnitelma tehtäisiin tulevaisuudessa kunnassa ja toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma varhaiskasvatuksen toimipaikoissa.

Varhaiskasvatuksen toimipaikan hallinnollisen taakan ei voi odottaa vähenevän ehdotetun muutoksen myötä, sillä on vaativampaa toteuttaa kuntatasolla laadittuja toimenpiteitä, kuin toimipaikan omien tarpeiden ja haasteiden mukaan räätälöityjä tekoja, joihin koko henkilöstö on sitoutunut. Kuntatasolta on myös vaikea toteuttaa toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnittelun

vaiheita: selvitystä siitä, miten toiminta vaikuttaa eri ihmisryhmiin sekä kehittämistoimenpiteiden nimeämistä ja toteuttamista. Myös lasten ja huoltajien osallistaminen prosessiin on kuntatasolta käsin haastavaa. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tulisi olla mukana toteuttamassa kaikkia näitä vaiheita, jotta toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnitelma voi aidosti vaikuttaa varhaiskasvatuksen toimintaan.

Tästä olivat yksimielisiä myös asiantuntijat, kun lakimuutosta, jossa varhaiskasvatusta veloitetaan toiminnalliseen yhdenvertaisuussuunnitteluun, valmisteltiin vuonna 2022: toiminnallista yhdenvertaisuussuunnittelua tulisi tehdä toimipaikkakohtaisesti, sillä suunnitelmalla on merkitystä ja se toimii, kun sitä tehdään mahdollisimman paikallisesti. Toiminnallinen suunnittelu menettää merkityksensä ja vaikuttavuutensa, jos sitä tehdään kuntatasolla.

Yhdenvertaisuutta ei tule heikentää pienten säästöjen vuoksi. Hallituksen esityksen taloudellisia vaikutuksia on myös lähes mahdoton arvioida, sillä nykytilan kustannuksia on vaikea todentaa sen vuoksi, että nykyisen lain vaatimukset astuvat voimaan vasta 1.6.2025.

Lain muuttamisesta aiheutuvat säästöt ovatkin karkeita arvioita eivätkä myöskään vaikuta suuruusluokaltaan valtiontaloutta merkittävästi kohentavilta. Joka tapauksessa selvää on, että ihmisoikeuksien ja yhdenvertaisuuden edistämisen pitäisi mennä normien purun ja kustannusten vähentämisen edelle.

Naisasialiitto Unioni katsoo, että muutosehdotus ja sen vaihtoehdot ovat kaikki haitallisia lasten ja perheiden yhdenvertaisuudelle varhaiskasvatuksessa. Toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnitelman veloitteen pitäminen kuntien sijaan varhaiskasvatuksen toimipaikoissa ja ylipäättänsä varhaiskasvatuksen veloitteen edistää yhdenvertaisuutta säilyttäminen on erityisen tärkeää, jotta varhaiskasvatuksen arjessa todella edistetään yhdenvertaisuutta eikä heikennetä haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja perheiden asemaa.

Lähteet:

Front, Sanna-Kaisa 2019: Arjen rasismi varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen suomenopettajien näkemyksiä arjen rasismista päiväkodeissa. Pro-gradu, Helsingin yliopisto.
<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/5cfd1c04-a991-4433-8f71-eca23e7570b9/content>

Kannel, L., Kuusiholma-Linnamäki, J., Harju-Luukkainen, H., Heiskanen, N., Kulmala, V. & Kuusisto, A. 2023. Paikallisten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutuminen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi. Julkaisut 28/2023.

<https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/paikallisten-varhaiskasvatussuunnitelmien-toteutuminen-paivakodeissa-ja-perhepaivahoidossa>

Lapsistrategia 2024: Kansallinen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma pääministeri Petteri Orpon hallituskaudelle <https://lapsistrategia.fi/lapsistrategia/>

Loukola, Saara 2023: "Not in Our Daycare?" Commitments and Obstacles to Antiracism in Finnish ECEC. Early Childhood Education Journal.

<https://researchportal.helsinki.fi/en/publications/not-in-our-daycare-commitments-and-obstacles-to-antiracism-in-fin>

Naisialiitto Unioni 2024: Varhaiskasvatus on yksi tärkeimmistä keinoista yhdenvertaisuuden edistämiseksi

<https://naisunioni.fi/jarjestojen-ja-tutkijoiden-kannanotto-varhaiskasvatuksen-yhdenvertaisuus/> .

Tilastokeskus 2023: Varhaiskasvatukseen osallistuneiden lasten osuus kasvoi vuonna 2022. <https://stat.fi/julkaisu/cl8l48a1oj27m0dukvmlyq0wd>

Valtioneuvosto 2023: Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58.

Valtioneuvosto 2024: Luonnos valtioneuvoston toimenpideohjelmaksi rasismien torjumisesta ja yhdenvertaisuuden edistämisestä.

<https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=9819f652-21d9-4328-944f-449964b101a1>

Aromaa Eekku
Naisialiitto Unioni ry